

Szemle

Jegyzet

(1) SZABOLCSI Miklós: *Fiatal életek indulója. József Attila pályakezdése*. Akadémiai Kiadó, Bp, 1963; *Érik a fény. József Attila élete és pályája 1923–1927*. Akadémiai Kiadó, Bp, 1977; *Kemény a menny. József Attila élete és pályája, 1927–1930*. Akadémiai Kiadó, Bp, 1992; *Kész a leltár. József Attila élete és pályája 1931–1937.*, Akadémiai Kiadó, Bp, 1994. – A „Pöttyös” című verssel – más versekkel együtt – közelebről az „Érik a fény” és a „Kemény a menny” című kötetekben foglalkozik, több helyen utalva a mű kor- és személyiségtörténeti hátterére, pszichológiai, esztétikai, inspirációs összefüggéseire. Számos dokumentációs forrásra, adatközlőre hivatkozza (Vál. Levelek, KOVÁCS György, VÁGÓ Márta, JÓZSEF Jolán stb. visszaemlékezései) megállapítja, hogy a WALLESZ családdal még 1924-ben bensőséges kapcsolatba került a költő, s baráti találkozásai éveken át gyakoriak voltak (Makó, Szeged, Budapest, Bécs). Luca Walleszné Gyenes Gitta festőművészno serdülőkorú (15–16 éves) lánya. Nem va-

lósínú, hogy viszonzta szerelmét. (ld. még erről: BALOGH László: *József Attila*. Gondolat Kiadó, 1969., 49–50. old., GYERTYÁN Ervin: *József Attila, alkotási és vallomási tikrében*. Szépirodalmi Kiadó, Bp, 1970., 69. old.

(2) TÖRÖK Gábor: *A líra: logika (József Attila költői nyelve)*. Magvető Kiadó – Tiszatáj, Bp, 1968., 217–18. old.; uő.: *József Attila-kommentárok*. Gondolat Kiadó, Bp, 1976., 139–140. old. (A „topog” ige különböző alakitani változatainak – jelentése: „táncol” – motivikus előfordulásait emlegeti.)

(3) „Nagyon fáj”, „Eszmélet” (*József Attila összes versei*. Szépirodalmi Kiadó, Bp, 1954. Másutt is ezt a József Attila kiadást használtam. – M J.)

(4) TÖRÖK Gábor: *József Attila-kommentárok*. (5) uo. 140. old.

(6) KOMLÓS Aladár: *A líra műhelyében*. Magvető Kiadó, Bp, 1961., 26. old.

Máthé József

Visszajára fordult világ

Weöres Sándor: *Merülő Saturnus*

Weöres Sándornak 1949-től mintegy hét éven át csak gyermekversei és műfordításai jelennek meg. 1956-ban napvilágot lát „A hallgatás tornya”, „Harminc év verseiből” alcímmel. 1964-től – a „Tűzkút” kiadását követően – néhány éves időközökben sorakoznak kötetei. A „Merülő Saturnus” 1968-as kiadású, (1) ennek címadó verse az elemzendő mű.

W eöres a kötet mottójának egy Sevcsenko-idézetet (2) választ: „Múlik a Saturnus-erő, / Gonosz lesz ez a jövővő, / Mihelyt az ősz fűrtöket fonja...”

Weöres belső költői korszakait nem jelzik nagy, látványos változások és átalakulások az 1940-es években bekövetkezett költői fordulat óta. Sőt úgy látszik, hogy attól kezdve már egyetlen egységes lendületű folyamatba tartozik mindaz, amit írt. „A hallgatás tornya”-n, a „Tűzkút”-on, a „Merülő Saturnus”-on, a „Psyché”-n és az 1970-es években írott versein át egészen az 1981-ben megjelent „Kézírások könyv”-ig.” (3)

A megelőző „Tűzkút” című kötethez képest egy markánsan új téma jelentkezik a „Merülő Saturnus”-ban. Ez a címből is ki sejlik: az öregedés, a haláltól sem féltő ha-

lálközelség érzése. (4) Ezt jelzi az előbb idézett mottó is. Ki kell emelnünk még egy jellegzetességet: „Talán minden korábbi Weöres-kötetnél több ebben a könyvben az álruhás vers. Itt minden valami mással, valami előzővel, korábbival »korrespondál». Ebben a kötetben megsaporodtak az ajánlások és a szerepjátékok.” (5) Köztük a Psyché-versek első darabjai.

A kötet belső rendje a következőképpen alakul: „Az első rész a mitologikus körbe vág, aztán szonettek jönnek, e zárt formák, majd briliáns definíciók Swedenborgról, Goethéről, Hölderlinről, Tolsztojról, József Attiláról, Kassákról, Füst Milánról, hogy aztán észrevétlenül visszatérjünk az élet napi körére, a hétköznapiakba.” (6)

A kötet megjelenése előtt a költő Hornyik Miklósnak adott interjújában a kö-

vetkezőket mondja a versek keletkezési idejéről:

„Van köztük tizenhat éves kori vers is, illetve olyan, aminek alapjai tizenhat éves koriak, ilyen például a ‚Kuli’ című. Van-
nak köztük húsz-harminc éves koriak is,
amelyek sok tekintetben változtak, módo-
sultak. Nagy részük új anyag. ... Versei-
met nem szoktam dátumozni. Ebben a kö-
tetben dátumozva van – igaz, teljesen ha-
mis dátumokkal – Psyché, a képzelt Ka-
zinczy-kortárs költőnő tíz verse ... Kelet-
kezési dátumokként a versek mellett 1805,
1812 és hasonló évszámok szerepelnek.” (7)

A versek terjedelméről is tájékoztatást kapunk:

„Szám szerint nem tudom, mert vannak benne kétsoros, négysoros dolgok, és öt-
száz sornál hosszabbak.” (8)

Kapcsolat Eliottal

A költő a ‚Merülő Saturnus’-t *Eliot*nak ajánlja (Eliot 1965-ben halt meg), akihez többféle szál köti. Weöres fordítja Eliot verseit, köztük a ‚Waste Land’-et, mely első gyűjteményében, ‚A lélek idézése’-ben (1958) ‚A puszta ország’ címen jelenik meg, míg évekkel később az általa alkotott magyar változatot *Vas István* ‚Átokföldje’ címmel teszi közzé. (9) Weöres megbízható hitelességgel és ötletességgel adja vissza az angol költő képeit, élesen metszett szó- és versszerkezeteit, aszkétikusan szikár erkölcsiségének szaggyalant rajzú, de szilárd vonalvezetésű versmondait. (10)

Weöres a modern angol költők közül Eliotot vallja mesterének költészetében, különösen a filozofáló életképeiben, talán ösztönösen, talán közös szellemi gyöke-
rekből fakadóan, felhasználja T. S. Eliot egyik fejtegetését. A gondolatot úgy kell érzékelni, mint a rózsa illatát, s az elvont eszmének is olyan élménnyé kell válnia, mint a szerelemnek. (11)

A mesterrel néhányszor személyesen is találkozik. (12)

Eliot költészetének lényegét Cs. Szabó Lászlónak a következőképpen foglalja össze: „Roppant kevés verset tett közzé, és amiket megjelentetett akár a korábbi, akár

a későbbi versei közül, azok nagyon éret-
tek, nagyon véglegesek, értékesek, úgy-
hogy nem tudnék határt vonni, nem tud-
nám megállapítani, hogy a korábbi vagy
későbbi lírája különb-e. Mindegyiknek
van valami masszív, kőszzerű, szinte tör-
vényszerű véglegessége, és ez nekem
elég.” (13)

A ‚Merülő Saturnus’ című versben nem-
csak a dedikációval fordul Eliot felé: „Elio-
tot idézi a nyájától megfosztott pásztor ci-
vilizációellenes panasza is, a szakadékb-
ba rohanó vasút apokaliptikus figyelmeztet-
ése; a meredély szélén talán szárnyat bontó
– a mennybe szálló elioti víziló módjára
groteszk – vonat ötlete; a nyilalló kétség-
beesésnek és a tehetetlen szemlélődésnek
ironikus-elégikus ötvöződése; a vályúnál
moslékért tolongó csordának, a kapart
anyaméhnek, a gyorsuló iramnak s a gyil-
kos sugárnak egy immár atombombával is
fenyegető Puszta Országa, fizikai, erkölcsi
és lelki sivársága; »a kapuba rakott robba-
nás«-nak konkrétat és elvontat csattanós,
erőszakos expresszivitással egyesítő szin-
tagmája, a »védő védtelen« király kettős
jelzőjének paradoxona; a moslékot hab-
zsoló állatok farának és lobogó fülének
koncentrált, gúnyos verszáró képe.” (14)
Az elioti szellemiséggel és költészettel ro-
kon mozzanatok, gondolatok megtalálha-
tók a kötet más verseiben is: a hiú emberi
nyüzsgésnek és a boldog isteni békének
szembeállítása (‚Két világ határány’), a perc
és az öröklét értékhangsúlyos ellentéte
(‚Arckép-vázlat’) (15) és így tovább.

Mitikus alakok a versben

A vers címe a görög-római mitológiát
idézi meg. Saturnus az egyik legősibb ró-
mai isten, akit legkésőbb az i. e. 3. század
elején (a gyermekeit felfaló) Kronosszal
kezdték azonosítani s ezen az alapon a kér-
lelhetetlen, a maga teremtette dolgokat fel-
faló idővel interpretálni. Olykor a vetőma-
got látták benne, amely visszatér az őt ter-
mő földbe. A Kronosz-képzetek hatására
Saturnus az aranykor istene, Latium egyik
első uralkodója lett. Saturnus megtanította
alattvalóit a földművelésre, szőlőműve-

lésre, a civilizált életre, amiért is egész Latiumot „Saturnus országának” kezdték nevezni. Ünnepe, a Saturnalián, görög mintára, úr és szolga szerepet cserélt, féktelen karneváli vidámság lett úrrá, az emberek megajándékozták egymást mécsesekkel, agyagszobrocskákkal, megválasztották a Saturnalia „bolondkirályát”, az ünnepség a bőség, az általános szabadság és egyenlőség korának emlékét idézte.

Az asztrológiában a Saturnus csilágképet hideg és komor bolygónak tekintették, amely az embereket is ilyenekké hangolja. (16)

A cím még nem árulja el, Saturnusnak melyik arcát kell igazán figyelembe vennünk, de a merülő szó az elmúlást sugallja. Az elmúlás pedig talán a saturnusi aranykor képzetét erősíti.

A vers első mondata is múlt idejű, befejezett cselekvésre utal, méghozzá erőszakos cselekvésre: „Elvették nyájamat.” Az egyes szám első személyű megszólalóban egy pásztor alakja körvonalazódik, aki a következő sorban aggként van megnevezve. Beszámol sorsának előzményeiről:

„Legelőbb a papot kergették el, az agancsos félrebeszélőt / deszkájától ahonnan égbe röppent naponta – bolond! – / és okosabb papokat válogattak...”

A pap alakjában a természeti népek sámanjára ismerhetünk rá, aki révületében, extázisában érintkezik az égi, szellemi szférákkal. Ösztönössége szembeállítja az okos papokkal, akik a hatalom kedve szerint tudják irányítani a tömegeket. Belőlük több kell, hogy a sámán-pap helyébe léphessenek.

Elkergették a királyt is:

„...; később a királyt, a védő / védtelent, és kardos királyokat fogadtak...”

Az uralkodókat az ókori birodalmakban isteneknek vagy istenektől rendelték tartották. Hatalmuk tehát megkérdőjelezhetetlen volt. (17) Az erőszak a természetes királyokat is letaszíthatja, de a hatalom megtartásához nem elég csupán a fegyver, túlerő szükséges.

A pusztítás, a hatalomátvétel folytatódott:

„...; aztán a bölcsét, / hiszen van tudó-sunk elegendő;...”

Vajon mi a különbség a bölcs és a tudós között? Weöresnél a bölcs fogalma ott kezdődik, hogy valaki saját bensőjéből hozza felszínre az ősi tudást, vagyis a benne lévő istenit hozza a napvilágra. (18) A bölcs alakja Weöres esetében elsősorban talán a keleti tanítót, mestert idézi fel, aki

összhangban él a természettel, meditációkban kapcsolatba lép a szellemivel, istenivel. A tudós alakja azonban természetből elforduló, könyvtárszobájába, laboratóriumába visszavonuló, esetleg mágikus hatalomra törő, élettől eltávolodó egyén képzetét kelti. Tudása külső forrásból származik, kevésbé vagy egyáltalán nem a saját bensőjében lévő iste-

Weöresnél a bölcs fogalma ott kezdődik, hogy valaki saját bensőjéből hozza felszínre az ősi tudást, vagyis a benne lévő istenit hozza a napvilágra. A bölcs alakja Weöres esetében elsősorban talán a keleti tanítót, mestert idézi fel, aki összhangban él a természettel, meditációkban kapcsolatba lép a szellemivel, istenivel.

niből. A tudósok esetében is számszerű, fizikai fölény kell, hogy a bölcs helyére léphessenek.

A szabad szellem másik alakját, a költőt is el kellett kergetni, hogy teljes legyen a trónfosztás:

„...; végül a költőt, / minek számlálja ujjait gagyogva? tódulnak helyébe / a kíváncsiak célszerű dalnokai megbízás szerint.”

A költő gyermeki, tiszta, s bensőjéből beszél (vagy magáról), mindenesetre nem arról, ami a hatalomnak tetszene. A dalnokokkal hasonló a baj, mint a tudósokkal, nem bensőjük vezérli őket, hanem külső

hatalom, az erőszak, a pénz. Belőlük is jóval több kell, hogy túlharsogják a költőt.

Az első versszak beszámol arról, hogy az erőszaknak el kell távolítania a szellem képviselőit, akik nem törnek hatalomra (csupán küldetésüket, hivatásukat folytatják), hiszen hatalmuk természetből fogva létező, isteni, magától értetődő. A szellem képviselői teremtenek, adnak, míg az erőszakéi pusztítanak, csak így tudnak az előbbiekre fölébe kerekedni. A szellem képviselőit elkergetik, de helyüket, funkciójukat, hiányukat be kell tölteni, ami szintén valódi hatalmukat igazolja.

A pásztor mindezt végiggondolta, őt falhoz állították, pásztorbotját, „hatalmi jelképét” eltörték, tehát megsemmisítették fegyverét, amivel nyáját és magát megvédezhette volna. A pásztor szintén a szellem képviselője, és mintegy magába foglalja az előző négy alakot. A képében Jézus is körvonalazódik, hiszen Jézus a jó pásztor, de ő egy személyben főpap, próféta és király. (19) Méghozzá olyan király, ki másokat véd, de magát nem: „védő védtelen.”

Weöres számára Jézus alakja a következőben fogalmazódik meg: „Szerintem csak egy ember létezik, és az Jézus. A többi ember annyiban van vagy nincs, amennyire Jézussal azonos vagy nem azonos. Itt persze nem gondolok valamiféle kereszténységre vagy mire; ha rákentek egy kis szentelt olajat vagy mit, akkor azonosul Jézussal. Nem ilyesmiről van szó. Szerintem emberek – számomra nem létezik. ... Jézus létezik és bárkiben létezik, ami benne vagy belőle Jézussal azonos. Azért írok, hogy ezt a jézusi elemet valakiből, akárkiből, magamból vagy másból jobban kifejezhessem, jobban megközelíthessem. Az, hogy verseimet hányan olvassák és hányan nem, egyáltalán nem érdekel. Hogy közelebb tudja-e vinni a jó szándékú és jó érzékű olvasót ehhez a jézusi azonossághoz, ez az, ami a célom.” (20)

Visszatérve a jézusi vonásokat is mutató pásztorhoz, weöresi értelemben a pásztor félreállítása tehát a lényeg, a valódi létezés félreállítása. Saját magukat semmisítették meg, anélkül, hogy észrevették volna.

A pásztor, a hatalom és a nyáj kérdésével elérkeztünk a második és harmadik versszakhoz. Egy másik nézőpontot kell most érvényesítenünk.

Az egyén és a tömeg

A Hamvas Béla által bemutatott *Hérakleitosz*-gnómák valószínűleg belejátszának a „Merülő Saturnus” tömegképébe. (21) Hérakleitosz a következőket írja:

„a számárhoz hasonlóan inkább választják a szecskát, mint aranyat ... telezabálják magukat s eltöltekeznek, mint a barmok ...” (22)

Weöres Sándornál:

„Csordám a vályunál tolong: mennyi vidám vadonatúj / nagyszerűség úszkál benne! Orr orr mellett, orr az orrot / kitúrja (...) Nem látnak, fejük a vályuban, / én is csak farukat és lobogó fülüket látom.”

A „vakon zabáló” nyáj képét már korábban is megörökíti, talán *Babits* hatására. Az ostobán tülekedő tömeg-ember világgal szemben a magasabb szellemiség igénye mindenképpen összekapcsolta Weörest Hérakleitoszsal is, *Ortegával* is, akit a „tömegek lázadásá”-ról írt könyve tett ismertté, de rokon mindazokkal, akik a tömegméréteken kommercializálódó élet ellenében a szellem szigetmagaslatainak építésére szánták munkásságukat. (23)

A második versszakban a költő a nyáj helyett a csorda szót használja, a két szó jelentésében nem azonos, azért, hogy érzékeltesse: a nyáj elvesztette vezetőjét, s ezt nem is veszi észre. Ezáltal kiszolgáltatottá válik, de a pásztor halálos fenyegetettségben él, nem engedik, hogy a meglátott veszélyt kimondja. A „csordám” szó végén a birtokos személyjel ugyanakkor arra utal, hogy minden távolság ellenére magáénak tudja nyáját, felelősséget érez iránta.

A versszak utolsó soraiban megjelennek a figyelmetlenségből, felelőtleniségből, a technikai civilizáció korlátlanágából fakadó veszély képei: a szakadékba zuhanás lehetősége. Megjelenik a szellemi, lelki megsemmisülés mellett a fizikai is. A versszak utolsó sora közepén gondolatjellel félbeszakad, de a következő versszak a

sor közepén egy új mondattal folytatja a végzetes lehetőség felvázolását:

„bódulatban, gyorsuló iramban, a gyilkos sugarakból, / a kapuba rakott robbanásból – / Mintha sínén a vonat / rohan a szakadékbba melynek túlsó partja nincs – ” formájával itt a vers mintegy a szakadékot érzékelteti.

A civilizáció negatív képei nemcsak a második és harmadik versszakban találhatók, az elsőben is felbukkan egy kép. A menhely szó idézi fel, magával hozva félreállított öregek alakjának képzetét, akikre már nincs szükség. Tudásukkal pedig nem veszélyeztethetik a hatalom gépezetét.

A pásztor látszólag elfogadja helyzetét, félreállítottságát. A pusztulás felvázolása mellett felteszi a kérdést: „Bánjam-e?” (ez mindhárom versszakban elhangzik), hiszen ő már nem felelős semmiért, elvették hivatalát, nem kell többé másokért aggódnia. Azonban hangja maszkról árulkodik, valójában egy pattanásig feszült idegzet döbbenetével figyel (24) s látszatközöny-nyel perel a valódi közöny ellen. A pásztor közönyös reakciói mögé rejtí érzéseit, a maszk mögül legalább elmondhatja, kimondhatja a bajt. A vers egészének hatása visszafordítja a kimondott szavak értelmét, észre kell vennünk a felszakadó keسرűséget. (25)

„Mit mond Weöres az emberről? – Mindenekelőtt meg nem élt lehetőségeire figyelmezteti: »fölfelé« és »lefelé«, a szellemiek és az ösztönök irányába tovább lehet tágitani. Föl kell emelkedni és le kell szállni, az istenek és az ösztönök szavát kell meghallani és kimondani.” (26)

A vers időfogalma

A cím folyamatos melléknévi igeneve egy még le nem zárult eseményre utal. Az első versszak múlt idejű mondattal kezdődik, a pásztor jelenbeli állapotával reflektál rá. A versszak tartalmában a múlt idő uralkodik, majd az utolsó sorokban jelen idejű ígéket találunk. Jelen idejű kezdettel folytatódik a vers a második versszakban, majd pontosan a versszak második felétől a lehetséges jövő képei villannak föl. Ezek

folytatódnak a harmadik versszakban. Az utolsó mondatban pedig ismét visszatér a jelen, a második versszak képeivel.

A harmadik versszak második felében főnévi igenevek időtlenségébe ékelve elhangzik egy időtartam-meghatározás:

„könnyű szalmán heverni, évezredek / áradalmát kipihenni...”

Környezetével az évezred szó a múltra utal és felidézi a vers címalakját, Saturnust. Korábban felsorolt tulajdonságai közül elsősorban mint az idő felett rendelkező, aranykort hozó, gazdálkodni tanító isten jelenik meg, aki beleolvad a pásztor alakjába, annak félreállításával pedig elmerül az időtlenségben. Mivel Weöres egy nyilatkozatában (27) *Bergsont* is megemlíti a verssel kapcsolatban, így nemcsak a mitológikus időt, de a szubjektív – objektív idő fogalmát is érdemes figyelembe venni. Ez reaktivizálhatja az évezredek szó jelentését.

A szerkezet, versforma

A vers önmegszólító, számvető, ugyanakkor szociális tartalmú mű. Hangja, szerkezete bizonyos mértékig a panaszszóltárokkal is rokonítja.

Weöres szereti az oldott, mégis szigorúan záró szerkezeti formát s a zenei szerkesztési elemeket. Olyan alakzatokra utal így, melyek kémiai, biológiai szerkezeti formák, melyek nem a látható világ alakzatai, nem az emberi arányok szerinti világ, az emberen innen és túl, az empirikus arányokon kívül és belül, ahol mindig feltalálhatni a matematikai jellegű rendezőelveket. (28) Ez a jelleg az elemzendő versre is igaz. A „Merülő Saturnus” szabad vers, ami megint Eliotot idézi, ugyanakkor pontos tartalmi és formai megszerkesztettség jellemző rá.

A szabad vers fontos tartalmi, formai rendezőelve a gondolatritmus. Ezt itt is megtalálhatjuk. Mellette tartalmi párhuzamosságok is végigvonulnak a versen. Utóbbihoz tartozik a pusztulás, a visszajára fordult világ leírása. Kapcsolódik hozzá ismétlés is: a vályúnál tolongó, abból ki sem látszó nyáj képe. Ennek elnevezése

versszakról versszakra változik: nyáj – csorda – végül nincs is neve, szinekdoché jellegű kép utal rá. Az egy letaszított és több letaszító képe is ismétlődik.

A pusztulás ábráiba beékelődik Weöres/pásztor állásfoglalása, ismétlődő kérdésfelvetése. Mindhárom versszakban elhangzik: „Bánjam-e?” (a további helyek kisbetűs kezdése a pesszimizmus erősödésére utalhatnak, már a kérdés is kisebb hangsúlyt kap). A válasz mindhárom esetben saját állapotának leírása és egy elhárító mozdulat. A gondolatritmus a következő sorokban figyelhető meg.

Az állapot leírása:

1. versszak: „Elvették nyájamat.”; 2. versszak: „... törött pásztorbotommal”; 3. versszak: „... pásztorbotom eltört”

Az utóbbi kettő ismétlés is.

Az elhárító mozdulat:

1. versszak: „Többé semmi dolgom, / nincs felelősség ...”; 2. versszak: „... már nem hivatásom”; 3. versszak: „Nekem már mindegy ...”

A sorok végei nem rímelve, azonban kulcsszavak és -gondolatok elhelyezése a sorokban hangsúlyozza a tartalmi vonásokat. A vers első sorának első mondata, a leghangsúlyosabb helyen, megadja az egész mű alaprétegét. A továbbiakban ezt fejti ki a költő. Az elsőként elkergetett szimbolikus figura, a pap a sor első felébe kerül. A többi elüldözött mind mögé, a sor végére. Az utolsónak elkergetett költő pedig a versszak legrövidebb sorának utolsó szava. Az „eltört pásztorbot” is a sor végére kerül mindkét esetben, bár fordított szórenddel. Az utolsó versszak legrövidebb sorának végén áll az egyetlen időtartamra utaló szó, az évezredek is.

Mint már szóba került, rímek nem találhatók a sorok végén, de megfigyelhetők áthajlások például a második versszak jelzős szerkezeteiben: vadonatúj / nagyszerűség, roppant / szaporulatból, falánk / bódulatban. Ezek fokozzák a verssorok összekapcsolódását, a versszakok közti egymásba hajlást, összekapcsolódást a második és harmadik versszak határán figyelhetünk meg. A második versszak utolsó sora megszakad, majd a harmadik egy felsorral kez-

dődik. Ha ezt a felsort a második versszak utolsó sorának hiányzó helyére tol-nánk, szabályos verssorszámot kapnánk: 9 – 8 – 9. Ez hasonló szimmetriát mutat Saturnus alakjának a címben, illetve az utolsó versszakban való megjelenésével.

Az ütemezés is megvalósítható bizonyos szintig a versben: mondat és tagmondathatárok osztják fel kisebb egységekre a sorokat, illetve időmértékes lábak is megjelennek.

Példák a sorok tagolására:

„Elvették nyájamat. Bánjam-e? Többé semmi dolgom”; „Legelőbb a papot kergették el, az agancsos félrebeszélőt”; az időmértékre (jambikus lejtés):

„Igy állok, arccal falnak fordítva, törött pásztorbotommal. / Csordám a vályunál tolong ...”

Összegzés helyett álljon itt egy részlet Weöres Sándor és *Domokos Mátyás* tévébeszélgetéséből, melyben a „Merülő Saturnus” is szóba került.

„W. S.: Az (a „Merülő Saturnus”) egy szociális tárgyú vers.

D. M.: Nem rólad beszél?

W. S.: Nem. Semmiképpen.

D. M.: De amennyiben költő vagy, mivel költőről szól, hát rólad is szól.

W. S.: Hát, ami a Jedermannról szól, ami mindenkiről szól, az Everymanről, az természetesen rólam is szól. S ez egy ilyen Everyman-vers.

D. M.: Everyman? Ez azt jelenti, hogy mindenki? Hogy mindenkire vonatkozik?

W. S.: Igen. Akárki, bárki. De ebben a versben ez az akárki nem az, aki ott megszólal. Az az öreg bölcs, a dedikáció szerint Thomas Stearns Eliot, de mondhatnánk Fülep Lajost, vagy mondhatnánk Bergsont, vagy nem tudom kit. Az akárki, a Jedermann inkább az, aki ezzel a megszólaló bölccsel szembehehelyezkedik.” (29)

Szembehehelyezkedni a bölccsel pedig azt jelenti, nem fogadjuk el annak pesszimizmusát (30), lemondását.

Jegyzet

(1) TAMÁS Attila: *Weöres Sándor*. 15. old.

(2) WEÖRES és SEVCSENKO kapcsolatáról: TÁRJÁN Tamás: *Weöres Sándor: Merülő Saturnus*.

- In: *99 híres magyar vers és értelmezése*. 586. old.
 (3) KENYERES Zoltán: *Tündérsíp*. 219. old.
 (4) LENGYEL Balázs: *Weöres Sándor és a Merülő Saturnus*. 600. old.
 (5) TÜSKÉS Tibor: *Könyvről könyvre. Weöres Sándor: Merülő Saturnus*. 744. old.
 (6) BATA Imre: *Egy versmodell természetrajza*. 48. old.
 (7) Műhelybeszélgetés a költészetről a *Hold és sárkány* szerzőjével. HORNYIK Miklós beszélgetése WEÖRES Sándorral. In: *Egyedül mindenkivel*. 89. old.
 (8) HORNYIK Miklós: I. m. 89. old.
 (9) TAMÁS Attila: I. m. 227–228. old.
 (10) EGRI Péter: *Weöres Sándor: Merülő Saturnus*. 203. old.
 (11) KENYERES Zoltán: I. m. 275. old.
 (12). Beszélgetés WEÖRES Sándorral. Beszélgetőtárs SZEKÉR Endre. In: *Egyedül mindenkivel*. 321. old.
 (13) *Negyenhat perc a költővel*. CS. SZABÓ László rádióbeszélgetése WEÖRES Sándorral. In: *Egyedül mindenkivel*. 37. old.
 (14) EGRI Péter: I. m. 203. old.
 (15) EGRI Péter: I. m. 203. old.
 (16) *Mitológiai enciklopédia*. 2. kötet, Saturnus címszó, bővebben: TARJÁN Tamás: I. m. 585–586. old.
 (17) *Bibliai lexikon*, király címszó.
 (18) Id. *A teljesség felé szellemisége*. BATA Imre: I. m. 43. old.; KASSAI KELEMEN János: *Weöres Sándor: Merülő Saturnus*. 761. old.
 (19) *Bibliai lexikon*, főpap, próféta, király címszó.
 (20) CS. SZABÓ László: I. m. 40. old.
 (21) TAMÁS Attila: I. m. 102. old.
 (22) TAMÁS Attila: I. m. 102. old.
 (23) TAMÁS Attila: I. m. 102. old.
 (24) TAMÁS Attila: I. m. 112. old.
 (25) KENYERES Zoltán: *Weöres Sándor pályája a felszabadulás után* 2. 80. old.
 (26) TÜSKÉS Tibor: i. m. 745. old.

- (27) Válaszolni nehezebb. DOMOKOS Mátyás tévébeszélgetése WEÖRES Sándorral. In: *Egyedül mindenkivel*. 362. old.
 (28) BATA Imre: I. m. 47. old.
 (29) DOMOKOS Mátyás: I. m. 362. old.
 (30) „Persze vannak pesszimista verseim is: „De profundis”, „Merülő Saturnus”, de hitetlen egy sincs.” *Reménytelenség könyve. Nyilatkozat*. In: *Egyedül mindenkivel*. 368. old.

Irodalom

- BATA Imre: *Egy versmodell természetrajza*. Valóság 1968/8. sz. 41–48. old.
 EGRI Péter: *Merülő Saturnus*. It. 1969. 203–205. old.
 DOMOKOS Mátyás (szerk.): *Egyedül mindenkivel. Weöres Sándor beszélgetései, nyilatkozatai, vallomásai*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp, 1993.
 HAAG, Herbert: *Bibliai lexikon*. Szent István Társulat, Bp, 1989.
 KASSAI KELEMEN János: *Weöres Sándor: Merülő Saturnus*. Tiszatáj 1968. 761–763. old.
 KENYERES Zoltán: *Tündérsíp*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp, 1983.
 KENYERES Zoltán: *Weöres Sándor pályája a felszabadulás után* 2. Literatúra 1984/1. sz. 76–88. old.
 KUN András: *Weöres Sándor: Merülő Saturnus*. Alföld 1968/8. sz. 71–73. old.
 LENGYEL Balázs: *Weöres Sándor és a Merülő Saturnus*. Vigilia 1969. 597–600. old.
 TAMÁS Attila: *Weöres Sándor*. Akadémiai Könyvkiadó, Bp, 1978.
 TARJÁN Tamás: *Weöres Sándor: Merülő Saturnus*. In: *99 híres magyar vers és értelmezése*. Móra Könyvkiadó, Bp, 1994.
 TOKAREV, Sz. A.: *Mitológiai enciklopédia* 1–2. Gondolat, Bp, 1988.
 TÜSKÉS Tibor: *Könyvről könyvre. Weöres Sándor: Merülő Saturnus*. Jelenkor 1968. 744–752. old.

Pápszi Szilvia

Ki az, aki jelent?

Egy Mészöly-novella „moralizáló” olvasata

A „Jelentés öt egerről” című novellát a monográfus *Thomka Beáta* a formalakítás szempontjából típusalkotónak tartja *Mészöly Miklós* elbeszélőművészetében. Rövid összefoglalása szerint „redukált történet szerkezet, funkcionális nyelv, tömörítés, kompozicionális ökonómia” jellemzi.

A történet elmondása nagyjából lineáris időszerkezetet követ, a lépések napokban

számolhatók, csupán két előreutalást találhatunk: az első bekezdés első két mondata az egerek költözéséről tudósít, majd a kamra leírásakor megemlít egy szokatlan formájú ládát, melynek volt egy elkülönített rekesze, az egerek „ezt csak napok múlva fedezték fel”, s később ide rendezkedtek be.

A történet ideje többször is jelölt: a bekezdés december huszadikán következik be, az irtás karácsonykor jut el csúcspont-